

На основу члана 4. Закона о полицији („Службени гласник РС”, број 6/16), у вези са чл. 286. и 287. Законика о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14),

министар унутрашњих послова доноси

УПУТСТВО

о Методологији за спровођење истраге у случајевима злостављања од стране полиције

1. Овим упутством прописује се Методологија за спровођење истраге у случајевима злостављања.
2. Методологија из тачке 1. овог упутства одштампана је уз ово упутство (Прилог 1.) и чини његов саставни део.
3. Ово упутство ступа на снагу даном доношења.

01 Број 7209/17-6
У Београду, 18 -10- 2017

ПОТПРЕДСЕДНИК ВЛАДЕ И
МИНИСТАР
УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Nebojsa Stefanovic
др Небојша Стефановић

МЕТОДОЛОГИЈА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАГЕ У СЛУЧАЈЕВИМА ЗЛОСТАВЉАЊА ОД СТРАНЕ ПОЛИЦИЈЕ

Увод

Забрана злостављања, као императивна општа норма међународног права, подразумева забрану мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Одступање од забране злостављања, која важи увек и у односу на све људе, није допуштено ни под каквим околностима. Забрана злостављања обавезује и државе које нису потписале и ратификовале међународне уговоре којима се забрањују мучење и други облици злостављања.

Апсолутни карактер ове норме подразумева обавезу државе да се уздржи од злостављања, што значи да су њене власти дужне да предузму одговарајуће мере како би се спречило да државни органи прибегавају мучењу или другим облицима злостављања, а у ситуацији када постоје озбиљне информације да је дошло до неког облика злостављања, држава је дужна да спроведе одговарајућу истрагу и да предузме све потребне мере да се извршилац открије и на адекватан начин казни.

Имајући у виду обавезу спровођења хитне, независне и делотворне истраге у случају навода о злостављању, која проистиче из више међународних докумената које је Србија ратификовала,¹ те запажања Комитета за људска права Уједињених нација² и Комитета против тортуре Уједињених нација,³ релевантне пресуде Европског суда за људска права донете у поступцима који се тичу Републике Србије⁴ и извештаје Европског комитета за спречавање тортуре о посетама Србији,⁵ као и активности

¹ Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима (*Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71), Закон о ратификацији конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака (*Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 9/91), Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (*Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003).

²Доступно на

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=5.

³Доступно на

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=1&DocTypeID=5.

⁴Доступно на <http://www.zastupnik.gov.rs/cr/articles/presude/>.

⁵Доступно на <http://www.coe.int/en/web/cpt/serbia>.

предвиђене Акционим планом за Поглавље 23. У преговорима о приступању Републике Србије Европској унији,⁶ Републичко јавно тужилаштво и Министарство унутрашњих послова Републике Србије израдили су Методологију за спровођење истраге у случајевима наводног злостављања, тј. мучења и суровог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања од стране полиције, која треба да омогући да истрага навода о таквом злостављању буде ефикасна и делотворна, у складу са принципима који проистичу из одлука Европског суда за људска права, Комитета за људска права Уједињених нација и Комитета против тортуре Уједињених нација.

Истрага у случајевима наводног злостављања, према поменутиим принципима, треба да буде: 1) независна, односно вођена тако да у њој не учествују и на њу не утичу особе чији поступци се испитују; 2) хитна и благовремена, односно вођена без непотребног одлагања; 3) делотворна, што значи да у оквиру ње треба да буду предузете мере потребне да би учиниоци били откривени и на одговарајући начин санкционисани; 4) вођена тако да оштећеном буде омогућено да заштити своје легитимне интересе и 5) подвргнута контроли јавности.

Појам истраге у случајевима злостављања, на који се односи ова методологија, шири је од појма истраге на начин како је она дефинисана у Законику о кривичном поступку и обухвата све радње које треба предузети да би учиниоци злостављања били откривени и на одговарајући начин санкционисани.

Израз „окривљени“ се у овој методологији, као и у Законику о кривичном поступку,⁷ користи као општи назив за осумњиченог, окривљеног, оптуженог и осуђеног.

Методологија је намењена јавним тужиоцима и полицијским службеницима и односи се на истрагу случајева наводног злостављања од стране полицијских службеника али се поље њене примене може проширити и на истрагу свих других случајева злостављања када су наводни извршиоци службена лица.

1. Појам злостављања

1.1. Међународни правни оквир

---

⁶ Активност 3.1.18. и 3.3.1.24.

⁷ Службени гласник РС, бр. 72/2011.

Злостављањем се сматрају различити поступци којима се напада људско достојанство и физички и психички интегритет. Међународно право познаје неколико облика злостављања: мучење (тортура), сурове, нељудске (нечовечне) и понижавајуће казне или поступке.

Дефиниција мучења (тортуре), које је најтежи облик злостављања, дата је у члану 1 Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских и понижавајућих казни или поступака, и гласи:

У смислу ове конвенције, израз „тортура“ означава сваки акт којим се једном лицу намерно наносе бол или тешке физичке или менталне патње у циљу добијања од њега или неког трећег лица обавештења или признања или његовог кажњавања за дело које је то или неко треће лице извршило или за чије извршење је осумњичено, застрашивања тог лица или вршења притиска на њега или застрашивања или вршења притиска на неко треће лице или из било којег другог разлога заснованог на било ком облику дискриминације ако тај бол или те патње наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на његов подстицај или са његовим изричитим или прећутним пристанком. Тај израз се не односи на бол или патње које су резултат искључиво законитих санкција, неодвојивих од тих санкција или које те санкције проузрокују.

Наведена дефиниција је општеприхваћена у међународном праву и примењују је, поред Комитета против тортуре Уједињених нација, и Комитет за људска права Уједињених нација и Европски суд за људска права. Она има четири основна елемента: 1) да би нека радња могла бити окарактерисана као мучење, у њој мора учествовати, макар прећутним давањем сагласности, службено лице или лице чији поступци се могу приписати држави; 2) услед те радње жртва мора претрпети озбиљне патње, физичке или душевне, односно бол високог интензитета; 3) учинилац мора деловати са намером (мучење из нехата није могуће) и мора имати одређени циљ – да од жртве или другог лица добије обавештење или признање, да жртву казни, уплаши или на њу изврши притисак или да је дискриминише; 4) жртва мора бити беспомоћна, односно под контролом учиниоца, што ће по правилу значити да је лишена слободе.

Карактеристични видови мучења су, на пример: пребијање, батинање по табанима („фалака“), дуготрајно вешање у болном положају („палестинско вешање“), електрошокови, дављење потапањем у воду или пластичним кесама, спаљивање косе

или коже, везивање прстију и гениталија жшцом, симулирање егзекуције (лажно погубљење), остављање жртве без хране и воде у дужем временском периоду.

Међународне конвенције не садрже дефиницију других облика злостављања – суровог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, али се из праксе поменутих међународних уговорних тела може видети какви поступци се могу сматрати овим облицима злостављања.

Сурово, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, као и мучење, постоји само у ситуацији у којој одређену улогу има службено лице, тј. држава. Оно што ове облике злостављања разликује од мучења јесте изостанак неког од преосталих елемената мучења. На пример, разлика између мучења и других облика злостављања може бити у интензитету бола који жртва трпи. За разлику од мучења, други, мање тешки облици злостављања могу постојати и када жртва није беспомоћна, односно када није лишена слободе, рецимо у ситуацији у којој полицијски службеници неоправдано или прекомерно користе силу против неког лица или групе лица, али немају потпуну контролу над њима.

У сваком случају, да би се могло говорити о суровом, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, жртва мора трпети одређени степен физичког или душевног бола или патње. Ако тај услов није испуњен, може се рећи да радња службеног лица, премда незаконита, није достигла „минимални степен суровости (озбиљности)“ да би се могла сматрати злостављањем. Међутим, овај „минимални степен суровости (озбиљности)“ постављен је релативно ниско, па се нечовечним или понижавајућим поступањем или кажњавањем сматрају и претње мучењем или шамарање, чак и ако њиме нису узроковане било какве телесне повреде. О злостављању ће се радити и у ситуацији у којој особа лишена слободе трпи озбиљан бол или патње услед боравка у условима који се могу окарактерисати као нечовечни или понижавајући или услед тога што јој је ускраћена одговарајућа здравствена нега. У начелу, свака употреба силе која није апсолутно неопходна ради остварења неког легитимног, законитог циља, може бити окарактерисана као злостављање. Другим речима, чак и употреба законом предвиђених средстава принуде може представљати злостављање ако је неоправдана или неправилна. Исто тако, до злостављања може доћи приликом прегледања или претресања лица, ако се врши на начин који је понижавајући

(нпр. ако лице једног пола остаје наго пред службеним лицима другог пола или ако се преглед телесних шупљина врши на непримерен начин).

До злостављања које врше полицијски службеници најчешће може доћи приликом полицијског хапшења, као и сваког другог лишења слободе, приликом довођења лица у службене просторије (нпр. у току превоза лица до полицијске станице), током обављања разговора у службеним просторијама, приликом боравка лица у просторијама за задржавање, када се лица лишена слободе желе незаконито казнити, у ситуацијама масовног окупљања (нпр. приликом демонстрација, спортских и сличних догађаја), код неоправдане или неправилне употребе средстава принуде, код примене других полицијских овлашћења и у другим сличним околностима.

Забрана злостављања подразумева и забрану коришћења доказа прибављених злостављањем, коју садржи и Законик о кривичном поступку (у члану 9, 16. став 1. и 84). Коришћење тако прибављених доказа може представљати и повреду права окривљеног на правично суђење.⁸

1.2. Национално законодавство

Злостављање, у смислу међународног права, прописано је као радња извршења кривичних дела злостављање и мучење из члана 137. и изнуђивање исказа из члана 136. Кривичног законика.

У члану 137. став 1. Кривичног законика инкриминисано је сурово, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, али тако да биће кривичног дела није јасно одређено, па би приликом примене ове одредбе требало узети у обзир праксу Европског суда за људска права, Комитета за људска права Уједињених нација и Комитета против тортуре Уједињених нација, из чијих ставова се може закључити какви поступци могу представљати ове облике злостављања.

У члану 137. став 2. Кривичног законика инкриминисано је мучење, на нешто другачији начин него у Конвенцији против тортуре, пошто се не захтева да је учинилац службено лице. Уколико је учинилац службено лице, постојаће квалификовани облик из става 3. овог члана.

---

⁸ Види пресуду Европског суда за људска права у предмету Харутјуњан (*Harutyunyan*) против Јерменије, представка бр. 36549/03, став 63.

Неки облици злостављања (мучење и нечовечно или понижавајуће поступање) садржани су и у бићу кривичног дела из члана 136. став 1. и 2. Кривичног законика, у ситуацијама у којима је учинилац службено лице које употребљава силу или претњу или друго недопуштено средство у намери да изнуди исказ или неку другу изјаву од окривљеног, сведока, вештака или другог лица. Имајући у виду да се за дела из члана 136. став 1. и 2. Кривичног законика може изрећи тежа казна него за кривично дело из члана 137. Кривичног законика, препорука је да се у ситуацијама у којим су радње предузете ради изнуђивања исказа учиниоцу на терет стави кривично дело из члана 136. Кривичног законика, с обзиром да се за наведено кривично дело спроводи истрага у смислу Законика о кривичном поступку и самим тим разликују процесна овлашћења субјеката у односу на скраћени поступак.

Кривична дела из чланова 136. и 137. Кривичног законика могуће је извршити у стицају са лакоом или тешком телесном повредом. Сходно томе, али имајући у виду и разноликост радњи које, према ставовима поменутих међународних уговорних тела, могу представљати неки облик злостављања које треба да буде санкционисано путем кривичног права, употреба ове методологије не мора бити ограничена на кривична дела из чланова 136. и 137. Кривичног законика. Методологија би се могла користити и у ситуацијама када се полицијски службеник или друго службено лице појављује као наводни учинилац кривичног дела као што је тешка телесна повреда, лака телесна повреда, излагање опасности, напуштање немоћног лица или непружање помоћи.

2. Када настаје обавеза државе да спроведе истрагу

Обавеза државе да спроведе делотворну истрагу настаје чим њени органи добију „уверљиву оптужбу“ (енгл. *plausible allegation*) или постану свесни да постоје јасне индиције да је дошло до злостављања, при чему не мора бити реч о органу надлежном за кривично гоњење учинилаца кривичних дела (полази се од претпоставке да је сваки државни орган који има сазнање о оваквом кривичном делу дужан да о томе обавести јавно тужилаштво). Обавеза спровођења делотворне истраге није условљена подношењем било какве пријаве од стране наводне жртве или другог лица. Довољно је да су државни органи свесни тога да постоји озбиљна могућност да је неко био злостављан. Када је пријава поднета, она треба да буде испитана ако је „уверљива“ (*plausible*).

Према пракси Европског суда за људска права, истрагу треба спровести када постоји пријава у којој чињенично стање није представљено на неуверљив начин (*factually implausible*). Из овога проистиче да је стандард који се захтева релативно низак, тј. да је довољно да пријава није потпуно непоткрепљена. Другим речима, пријаву треба испитати увек када наводи нису на први поглед потпуно неуверљиви, па и у ситуацији када се пријава заснива само на изјави наводне жртве или другог лица.

Из наведеног произилази да обавеза спровођења истраге настаје и када током било ког кривичног поступка буде изнета „уверљива оптужба“ да је окривљени или сведок злостављан или тужилац сам закључи да постоје основи сумње да је окривљени или сведок злостављан.

3. Субјекти надлежни за спровођење истраге у случају злостављања и њихова овлашћења

Истрагу спроводи јавни тужилац.

Изузетно, јавни тужилац може поверити извршење појединих доказних радњи Сектору унутрашње контроле Министарства унутрашњих послова (СУК) и у том случају дужан је да ефективно предузима радње на које је овлашћен, у циљу благовременог и ефикасног поступања Сектора унутрашње контроле.

Јавни тужилац обавештења прикупља самостално или преко Сектора унутрашње контроле, што не искључује могућност коришћења документације која потиче из полиције.

4. Независност и непристрасност истраге

Јавни тужилац и полицијски службеници Сектора унутрашње контроле који учествују у истрази треба да буду независни у односу на лица чији поступци су предмет истраге и непристрасни.

Независност не сме бити само формална, већ и фактичка.

Истрагу не треба да води јавни тужилац који је поступао или поступа и у предмету у којем се оштећени (наводна жртва злостављања) појављује као окривљени или сведок. Сходно томе, ако у току било којег кривичног поступка неко изнесе „уверљиву оптужбу“ или постоје јасне индиције да је окривљени или сведок

зостављан, формираће се посебан кривични предмет у коме ће се проверити такви наводи и у њему ће поступати други јавни тужилац.

Уколико то не би угрозило интересе поступка који је у току, у зависности од фазе поступка у којој је изнета уверљива оптужба о зостављању, требало би истражити наводе о зостављању као претходно питање и у том циљу привремено прекинути поступак (у фази истраге или главног претреса).

Јавни тужилац мора имати неограничен приступ свим информацијама, документима, лицима и просторијама, укључујући и оне у заводима за извршење кривичних санкција.

Полицијском службенику чији су поступци предмет истраге мора бити онемогућено да на недозвољен начин утиче на њен ток.

Јавни тужилац преко Сектора унутрашње контроле може да иницира поступак у којем окривљени полицијски службеник може бити суспендован до окончања истраге.

Испитивању сведока, укључујући и оштећеног, не могу присуствовати полицијски службеници. Изузетно, уколико то налажу разлози безбедности, испитивању сведока могу присуствовати полицијски службеници који нису учествовали у догађају који је предмет истраге.

Оштећени или сведоци који су лишени слободе треба да буду премештени у установу у којој полицијски службеник окривљен за зостављање на њих не може вршити утицај (нпр. лице које тврди да је зостављано у једној полицијској станици треба преместити у просторије за задржавање у другој полицијској станици, у којој неће бити у страху од одмазде полицијског службеника којег је оптужио за зостављање, нити ће он бити у могућности да на њега врши утицај). Уколико се ради о задржаном лицу, налог за премештање даће јавни тужилац, а ако је реч о лицу коме је одређен притвор, јавни тужилац ће од судије за претходни поступак захтевати да изда налог за премештање у други завод за извршење кривичних санкција.

Ако је оштећени лице лишено слободе, сваки његов здравствени преглед треба да буде обављен ван слушног, а по могућности и видног домета полицијских службеника или припадника службе обезбеђења завода за извршење кривичних санкција. Изузетно, уколико то налажу разлози безбедности или лекар тако захтева,

лекарском прегледу могу присуствовати полицијски службеници који нису учествовали у догађају који је предмет истраге. У том случају захтев лекара или разлози безбедности треба да буду наведени у службеној белешци присутног полицијског службеника.

5. Хитност у поступању

Истрага случајева злостављања подразумева хитно предузимање свих доказних радњи и мера.

Нарочито је важно да хитно буду обезбеђени докази чије прикупљање касније може бити онемогућено или битно отежано (фотографије повреда, медицинска документација, средство које је коришћено приликом злостављања, фотографије и трагови из простора у којем се десио догађај, изјаве окривљеног, сведока и оштећеног и сва друга доступна документација).

Од изузетног је значаја без одлагања обезбедити присуство полицијског службеника окривљеног за злостављање и сведока.

Јавни тужилац је дужан да предузме или предложи мере предвиђене Законом о кривичном поступку да би обезбедио присуство окривљених или сведока (нпр. привођење, новчане казне, притвор) и тиме онемогући одуговлачење поступка.

Ако се полицијски службеници не одазивају на позиве јавног тужиоца или суда, било да су позвани у својству окривљеног или сведока, о томе треба обавестити Сектор унутрашње контроле.

6. Радње које треба предузети да би истрага била делотворна

Јавни тужилац дужан је да независно, непристрасно, хитно и ефикасно предузме све доказне радње и мере које омогућавају да се прикупе и обезбеде докази о наводном случају злостављања.

Одлуку о томе које доказне радње и мере треба предузети доноси искључиво јавни тужилац.

6.1. Подношење кривичне пријаве

Када јавни тужилац добије пријаву о злостављању или дође до непосредног сазнања о томе да је неко лице злостављано, дужан је да сачини кривичну пријаву.

Уколико злостављање буде пријављено полицији или полиција на други начин дође до информације која указује на то да је до злостављања дошло (нпр. добије обавештење од здравствене установе), полицијски службеник ће без одлагања упознати дежурног јавног тужиоца о наводном злостављању и о томе сачинити службену белешку. Након пријема информације, дежурни јавни тужилац доноси одлуку о даљем току поступка (нпр. сачињава кривичну пријаву, издаје наредбу о довођењу осумњиченог ради саслушања итд.).

Након што је о наводном злостављању обавестио јавног тужиоца, полицијски службеник ће доказне радње или мере предузимати само по налогу јавног тужиоца, осим оних радњи које не трпе одлагање, сходно члану 286. Законика о кривичном поступку.

Изузетно, у случају да је хитно потребно заштитити живот или здравље оштећеног, полицијски службеник ће оштећеног упутити, односно спровести у здравствену установу без налога јавног тужиоца.

Полицијски службеник је дужан да лице које пријављује злостављање поучи о праву на подношење кривичне пријаве надлежном јавном тужиоцу и истовремено га упозори на последице лажног пријављивања.

Кривична пријава о злостављању треба да садржи следеће информације:

- шта се, где и када догодило;
- зашто се догодило;
- који полицијски службеник или службеници су окривљени за злостављање;
- детаљан опис понашања полицијских службеника;
- да ли има сведока догађаја и ко су они;
- да ли је наводна жртва задобила повреде и које врсте.

Полицијски службеник уз кривичну пријаву јавном тужиоцу прилаже и сву документацију коју добије од подносиоца пријаве.

6.2. Испитивање оштећеног

Оштећеног испитује искључиво јавни тужилац.

Увек када за то постоје техничке могућности, треба сачинити тонски или видео запис испитивања оштећеног.

Приликом испитивања оштећеног потребно је прибавити следеће информације:

- када и где се наводно злостављање догодило;
- ко га је злостављао;
- детаљан опис лица која су учествовала у наводном злостављању;
- да ли има сведока догађаја и ко су сведоци;
- да ли би оштећени могао да препозна лица која су га злостављала и сведоке;
- да ли је ово појединачни случај или је и раније злостављан;
- да ли је, у случају ранијег злостављања, оштећени подносио пријаву против полицијског службеника;
- да ли постоји неки лични однос између оштећеног и наводног учиниоца;
- опис личних карактеристика оштећеног (нпр. национална или етничка припадност, пол, сексуална оријентација, инвалидитет, да ли је лице под дејством алкохола или наркотика) и да ли су оне условиле злостављање од стране полицијских службеника;
- да ли је оштећени био лишен слободе и колико дуго је задржан у полицији или притворској јединици;
- да ли је оштећени, док је био лишен слободе, премештан из једног у други објекат, о којим објектима је реч, ко га је спроводио, када се то догађало, да ли је оштећеном предочен разлог за премештај и колико дуго је премештај трајао;
- да ли је оштећени, у поступку у којем је имао својство окривљеног, а у коме је дошло до наводног злостављања, имао браниоца и да ли се ради о изабраном или постављеном браниоцу;
- да ли је оштећени или његов бранилац пријавио наводно злостављање и да ли је у вези са тим нешто предузето (нпр. да ли су злостављање пријавили полицији, јавном тужиоцу, судији, или особљу завода у који је оштећени примљен када му је одређен притвор);
- да ли је полицијски службеник окривљен за злостављање или неко друго лице од оштећеног тражило да да исказ одређене садржине, када и ко је то

тражио, шта је оштећеном речено или која питања су му постављана, односно шта је од њега тражено да учини и шта је био садржај претњи које су му упућене;

- начин злостављања и опис средстава коришћених том приликом;
- у којој одећи и обући је оштећени био у време догађаја и да ли се на њима могу видети неки трагови;
- опис локације на којој се оштећени налазио и ако је могуће, скица или просторни план на основу доступних информација (оштећени треба сам да опише догађај и простор у којем се наводно злостављање догодило, као нпр. опис канцеларије, просторије за задржавање или службеног возила);
- опис физичких повреда које је оштећени задобио;
- да ли је оштећени био у контакту са било којим медицинским радником пре, за време или после наводног злостављања, да ли се тај медицински радник идентификовао и које радње је предузео;
- да ли је оштећеном пружена било каква медицинска помоћ у било ком тренутку после злостављања, укључујући и медицинску помоћ пружену након пуштања из притвора, када и где је та помоћ пружена, и ко ју је пружио;
- уколико је оштећени прегледан, да ли је лекар преглед могао да изврши без утицаја полицијских службеника, да ли је неко, осим медицинског особља, присуствовао том прегледу, те да ли је том приликом сачињен медицински извештај и шта је у њему наведено.

Приликом испитивања, оштећеном треба допустити да пружи што потпунији исказ, а постављена питања треба да му омогуће да пружи прецизне одговоре. Од посебног значаја је да прво испитивање буде благовремено, како оштећени не би заборавио неке детаље догађаја, као и због могућности да касније, под утицајем полицијских службеника или у страху од одмазде, не изнесе сва своја сазнања или промени исказ.

Након узимања изјаве од оштећеног, треба одмах проверити да ли је против полицијског службеника окривљеног за злостављање раније подношена пријава због злостављања.

Истрага не треба да се искључиво или у претежној мери ослања на исказ оштећеног. Сходно томе, истрагу не треба обуставити само зато што је оштећени променио исказ.

6.2.1. Начин испитивања оштећеног

Оштећени има право да ангажује пуномоћника из реда адвоката, као и да испитивању присуствује лице од поверења које сам изабере (нпр. представник организације цивилног друштва која се бави пружањем подршке жртвама кривичних дела).

На почетку сваког испитивања оштећени треба да буде обавештен о идентитету свих присутних лица.

Јавни тужилац у записник уноси идентитет свих присутних лица, време почетка и краја испитивања, као и све примедбе и предлоге које је оштећени, односно његов пуномоћник изнео током испитивања.

Током испитивања оштећеног, јавни тужилац треба да поставља јасна, прецизна и једноставна питања и начин испитивања прилагоди личности оштећеног (здравственом стању, полу, узрасту, животном искуству).

Уколико су за то испуњени законски услови, јавни тужилац треба оштећеном да одреди статус посебно осетљивог сведока или да то захтева од суда. Имајући у виду природу мучења и других облика злостављања, чињеницу да су учиниоци службена лица и специфичан положај и осетљивост оштећеног, јавни тужилац треба са посебном пажњом да размотри да ли је, ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, потребно поставити пуномоћника.

6.3. Увиђај

Увиђај се предузима када је за утврђивање или разјашњење неке чињенице у поступку потребно непосредно опажање органа поступка.

Увиђај у случајевима злостављања предузима искључиво јавни тужилац, тако што ће по правилу затражити помоћ стручног лица форензичке, медицинске или друге струке, које ће, по потреби, предузети и проналажење, обезбеђивање или описивање

трагова, извршити потребна мерења и снимања, сачинити скице, узети потребне узорке ради анализе или прикупити друге податке.

На увиђај се може позвати и вештак ако би његово присуство било од користи за давање налаза и мишљења.

Увиђај се предузима хитно.

Јавни тужилац сачињава записник о увиђају у који се верно, потпуно, објективно и детаљно уносе све утврђене релевантне чињенице и предузете радње на лицу места.

Записник о увиђају не сме да садржи никаква лична запажања и закључке органа поступка засноване на претпоставкама.

Записник о увиђају састоји из три дела: уводног, описног и завршног.

Уводни део садржи: податке о томе који јавни тужилац, по ком законском основу и где предузима увиђај, која лица му помажу у томе, а која и у ком својству присуствују увиђају, када се и како сазнало за догађај, на основу чије дојаве или на темељу ког сазнања, као и када је увиђај започео, са евентуалним прекидима, уз тачно вођење сатнице.

Описни део садржи: податке о лицу, ствари или месту које је предмет увиђаја, податке о томе да ли је лице места било обезбеђено или не, опис општих амбијенталних услова и ширег изгледа лица, ствари или места које је предмет увиђаја, опис предмета и трагова пронађених током увиђаја, по редоследу њиховог проналажења и фиксирања, с тим да описивање мора да буде објективно и свеобухватно.

Завршни део садржи: време када је увиђај завршен, потпис јавног тужиоца и записничара, ако је записничар присутан, као и приговоре лица која су присуствовала увиђају, с тим да та лица не потписују записник.

Током предузимања увиђаја потребно је сачинити фотодокументацију и, увек када је то могуће, видео запис, који чине саставни део записника о увиђају.

6.3.1. Увиђај лица и лекарски преглед

Уколико се на телу окривљеног или оштећеног налазе одређени трагови или последице кривичног дела, јавни тужилац треба хитно да предузме увиђај лица, за који

није потребан његов пристанак, или да нареди вештачење, уколико телесни преглед лица захтева стручна знања којима јавни тужилац не располаже.

Приликом увиђаја оштећеног криминалистички техничар треба да фотографише повреде на његовом лицу и телу. Фотографије повреда, по правилу, треба да буду у боји, а приликом фотографисања треба водити рачуна о углу фотографисања, да би повреде биле добро документоване и да би време њиховог настанка било лакше утврдити. Помоћу лењира и скале боја треба приказати величину и изглед повреда.

У зависности од начина на који је до наводног злостављања дошло, треба узети и одећу и обућу оштећеног и окривљеног, како би се обезбедили сви потребни докази.

Стручно лице или здравствени радник, по потреби, може од окривљеног и оштећеног узети узорке биолошког порекла и узорке за форензичко-генетичку анализу.

Узети узорци биолошког порекла, као што су крв или сперма, коса, влакна, нити и слично, треба да буду сакупљени, заведени, обележени и на одговарајући начин сачувани.

Ако је приликом увиђаја лица уочено да оштећени има телесне повреде, јавни тужилац ће га упутити на лекарски преглед. Јавни тужилац ће од лекара затражити да свој извештај о прегледу сачини у складу са упутствима наведеним у следећем одељку.

Одлука јавног тужиоца да оштећеног упутити на лекарски преглед никако не искључује право ухапшеног да га без одлагања прегледа лекар кога слободно изабере, гарантовано у члану 69. став 1. тачка 4. Законика о кривичном поступку.

6.3.1.1. Лекарски извештај

Лекарски извештај треба да садржи детаљан опис свих повреда, њихов положај у односу на анатомске тачке, према стандардима судске медицине, као што су: облик (величина и боја), промене и правац пружања повреде, старост и могући механизам настанка повреде, време када су повреде настале, као и психичко стање оштећеног (нпр. узнемиреност, страх, плач).

Лекарски извештај треба да буде детаљан, исписан читко и доступан јавном тужиоцу, као и оштећеном и његовом пуномоћнику.

Уз лекарски извештај треба да буду приложене фотографије телесних повреда, које по правилу сачињава криминалистички техничар, а ако то није могуће, лекар или јавни тужилац треба сам да фотографише уочене повреде (нпр. мобилним телефоном).

Лекар у својој евиденцији или лекарском извештају треба да наведе начин и време настанка повреда, према казивању оштећеног.

Након прегледа и сачињавања извештаја, лекар ће о томе одмах обавестити надлежног јавног тужиоца.

Лекарски преглед и вештачење предузимају се уз пуно поштовање приватности оштећеног.

6.3.1.2. Судско-медицинско вештачење

У случајевима наводног злостављања, јавни тужилац треба да, уколико је то потребно, у што ранијој фази поступка наложи судско-медицинско вештачење.

Сходно одредбама Законика о кривичном поступку, орган који води поступак има обавезу да, у првом реду, ангажује стално одређене вештаке судске медицине, са листе вештака, а ако су вештаци судске медицине спречени или ако то захтевају друге околности које нису предвиђене закоником, вештачење може обавити и лице које није на листи вештака.

6.3.2. Увиђај места

Увиђај места се предузима на месту кривичног дела или другом месту на којем се налазе или могу налазити предмети или трагови кривичног дела.

Место где се десило наводно злостављање треба одмах обезбедити како би се спречило делимично или потпуно оштећење или уништење предмета и трагова или подметање доказа.

На месту увиђаја треба одмах утврдити да ли постоје јавни или приватни уређаји за надзор или видео или тонско снимање, односно да ли је наводно злостављање било снимљено и хитно прибавити снимке.

Обезбеђење места подразумева активност првог полицијског службеника, који поступа у складу са Упутством о поступању првог полицијског службеника код обезбеђења лица места⁹ и сачињава извештај о обезбеђењу лица места.

Први полицијски службеник код обезбеђења лица места је полицијски службеник Министарства унутрашњих послова који је упућен на место догађаја или који се ту затекне и дужан је да руководи обезбеђењем места догађаја до доласка јавног тужиоца, односно стручних лица која му помажу приликом предузимања увиђаја.

Предмет увиђаја места није само место, већ и ствари и лица која се затекну на месту догађаја (нпр. сведоци, разни трагови на основу којих се могу разјаснити и утврдити чињенице и околности које су значајне за истрагу).

Јавни тужилац или полицијски службеник може обавити информативни разговор са лицима која се затекну на месту догађаја, при чему техника узимања изјаве мора бити усмерена на то да сведок што верније репродукује слику свог сећања.

Задржавање лица од стране полиције може да траје до доласка јавног тужиоца, али не дуже од шест часова.

Овлашћење за задржавање на месту увиђаја припада органу поступка, дакле не само полицији, већ и јавном тужиоцу и суду.

Јавни тужилац или полицијски службеник треба одмах да утврди која лица су била у контакту са оштећеним и која лица су се налазила на месту на којем се наводно злостављање догодило (нпр. у просторијама за задржавање, службеним просторијама, притворским просторијама, службеном или другом возилу, у јавном или отвореном простору и сл).

6.4. Обезбеђивање доказа

Након извршеног увиђаја потребно је одмах обезбедити све материјалне доказе.

Материјални докази морају бити на одговарајући начин прикупљени, обрађени, заштићени, означени и стављени на безбедно место како би се спречило оштећење, фалсификовање, замена или губитак доказа.

---

⁹ Упутство број 01-10647/14 од 7. октобра 2014. године.

Јавни тужилац или полицијски службеник, по налогу јавног тужиоца, треба хитно да предузме следеће активности: препознавање лица и ствари, анализу ДНК и других биолошких трагова, прибављање дактилоскопских трагова, лоцирање релевантних средстава комуникације у време извршења дела (телефон и тетра везе), прибављање средстава извршења кривичног дела, обезбеђивање материјала прикупљеног путем аудио и видео мониторинга (службени, јавни и приватни уређаји за снимање), узимање изјава сведока, прикупљање података из интерних евиденција Министарства унутрашњих послова (нпр. распоред рада полицијског службеника, налог за извршење службених задатака, извештаје, службене белешке, извештаје о примени средстава принуде уколико су сачињени, са оценом основаности), као и другу документацију која се користи у полицијским евиденцијама. По потреби, треба обавити полиграфско тестирање као индикативни метод.

У циљу обезбеђивања доказа потребно је узети податке од свих лица која су се налазила или могла налазити на месту догађаја: њихова пуна имена, адресе и телефонске бројеве, као и све остале информације важне за контакт.

Потребно је издвојити одећу и обућу коју је у време догађаја носио полицијски службеник окривљен за злостављање, као и предмете пронађене у просторији у којој се наводно злостављање догодило, како би се могло извршити форензичко вештачење.

Такође, потребно је утврдити да ли је оштећеном био омогућен контакт са лекаром, адвокатом или члановима породице. Ако је оштећени тражио медицинску помоћ, треба проверити да ли су полицијски службеници позвали медицинске раднике и да ли је помоћ указана.

У случају да је оштећеног прегледао лекар или други медицински радник, потребно је утврдити да ли је било утицаја на медицинско особље да прикрије или измени своје налазе.

Уколико постоје, потребно је прегледати снимке видео надзора.

У случају смрти у притворској јединици треба обавити разговор и са ангажованим запосленима и полицијским службеником који је био задужен за притворске просторије.

Сва релевантна документација и белешке треба да буду сачуване да би се касније могле користити у виду доказног материјала.

По наредби суда, треба обрадити задржане податке (листинг телефонског саобраћаја, коришћених базних станица) у циљу утврђивања присуства полицијског службеника и оштећеног на локацији на којој се наводно злостављање догодило. Такође, треба извршити проверу кретања полицијског службеника преко ГПС на тетра систему.

6.5. Саслушање окривљеног

Полицијског службеника окривљеног за злостављање саслушава искључиво јавни тужилац, у складу са одредбама Законика о кривичном поступку.

По правилу, питања која се постављају оштећеном постављају се и полицијском службенику окривљеном за злостављање.

Уколико је за злостављање окривљено више полицијских службеника, њих увек треба саслушавати одвојено.

Јавни тужилац треба да предузме одговарајуће мере (нпр. доношење решења о задржавању или предлагање притвора), како би била онемогућена међусобна комуникација окривљених и усаглашавање исказа.

Саслушање полицијског службеника окривљеног за злостављање јавни тужилац треба да обави на независан, непристрасан и професионалан начин, уз поштовање права окривљеног.

6.6. Саслушање других сведока

Јавни тужилац треба што детаљније да саслуша сва лица која могу пружити податке значајне за проверу навода о злостављању, а посебно лица која су се на месту или у близини места кривичног дела налазила у време његовог извршења, као и лица за која се може претпоставити да су непосредно пре или после извршења кривичног дела била у прилици да виде или чују оштећеног или окривљеног (нпр. полицијски службеници и лица лишена слободе која су се у налазила у полицијској станици у којој се наводно злостављање догодило, лица која су видела оштећеног непосредно пре него

што је лишен слободе или медицинско особље које је оштећеног прегледало док је био лишен слободе или непосредно након изласка из полиције).

7. Анализа и оцена доказа

Анализа и оцена доказа за кривична дела злостављање и мучење и изнуђивање исказа захтева посебну пажњу, свеобухватност и непристрасност, како у фази предистражног и истражног поступка, тако и у фази главног претреса. Јавни тужилац зато увек мора имати у виду специфичност ових кривичних дела и потенцијално посебно осетљив положај оштећеног и одређених сведока, као и могућност да окривљени полицијски службеник или полиција утиче на ова лица или ток истраге. Када одлучује у предметима који се тичу злостављања, све ове факторе с посебном пажњом узима у обзир и Европски суд за људска права.¹⁰

У тренутку када одлучује да ли су наводи о злостављању које је добио уверљиви, односно поткрепљени и да ли ће уопште иницирати истрагу, јавни тужилац мора имати на уму да се злостављање најчешће догађа иза затворених врата, у службеним просторијама полиције и да је зато разумно очекивати да оштећеном буде битно отежано да сам прикупи доказе којима би поткрепио наводе о злостављању. Насупрот оштећеном, од полиције се очекује да буде у поседу информација на основу којих је могуће утврдити да ли је неко лице које је полиција лишила слободе или према којем је примењивала полицијска овлашћења било злостављано. Због тога сваку притужбу на злостављање која је озбиљна и није очигледно неуверљива треба пажљиво размотрити, макар била поткрепљена само изјавом оштећеног или сведока догађаја, а додатне информације о догађају треба прикупити од полиције (такве информације треба тражити пре свега у документима које је полиција дужна да сачини приликом задржавања лица, употребе средстава принуде, примене полицијских овлашћења и др.).

С посебном пажњом треба приступити испитивању навода о злостављању који су поткрепљени доказима који указују на то да је оштећени, док је био лишен слободе, задобио телесне повреде (нпр. извештајем лекара који је сачињен за време задржавања у полицији, непосредно након што је оштећени пуштен из полиције или у тренутку

---

¹⁰ Види пресуде Европског суда за људска права у предметима Лабита против Италије, представка бр. 26772/95, Томази (Tomasi) против Француске, представка бр. 12850/87, Рибич (Ribitsch) против Аустрије, представка бр. 18896/91, Аксој (Aksoy) против Турске, представка бр. 21987/93, Калок (Caloc) против Француске, представка бр. 33951/96, Михајлов (Mihailov) против Естоније, представка бр. 64418/10 и Антајев (Antaev) и други против Русије, представка бр. 37966/07.

пријема у притвор, ако је оштећени тамо доведен из полиције). У таквој ситуацији треба очекивати да полиција има објашњење о томе како су повреде настале, пре свега у документима које сачињава у вези са лишавањем слободе, односно задржавањем и употребом средстава принуде. У случају када полиција не може да пружи разумно и уверљиво објашњење о настанку повреда, реално је претпоставити да повреде могу бити последица злостављања. Поред тога, изостанак објашњења полиције о начину настанка повреда које је оштећени задобио док је био лишен слободе може указивати на незаконитости у раду одређених полицијских службеника, а може бити и показатељ њихове савесности у поступању, што треба узети у обзир када се оцењује веродостојност њихових исказа. Када истражује како су настале повреде оштећеног који је био лишен слободе од стране полиције, јавни тужилац треба да испита да ли су такве повреде могле настати самоповређивањем.

Код оцене веродостојности исказа који дају полицијски службеници, било да се ради о окривљенима или сведоцима, треба пажљиво узети у обзир све околности које су могле имати утицаја на садржину исказа, а нарочито треба имати у виду чињеницу да полицијски службеници често, из разлога хијерархијске субординације или лојалности према колегама, не желе да открију чињенице које би друге полицијске службенике могле довести у ситуацију да кривично одговарају. Због тога је неопходно предузети хитне мере и радње како би се онемогућило да полицијски службеници усклађују исказе или на други недозвољен начин отежавају прикупљање доказа. Из истог разлога треба пажљиво и критички анализирати доказе који потичу из полиције, укључујући и документацију коју она поседује.

Посебна пажња потребна је и код оцене лекарских извештаја и исказа лекара који су контакт са оштећеним остварили у присуству полиције и лекара запослених у заводима за извршење кривичних санкција, код којих такође може постојати бојазан да изнесу податке о злостављању. У случају сумње у истинитост налаза ових лекара, такав налаз треба изложити провери комисије судских вештака.

Када о злостављању сведоче лица лишена слободе, мора се узети у обзир то да код ових лица може постојати изражен страх од злостављања или одмазде и да због тога могу ускратити информације које поседују. Зато је потребно предузети одговарајуће мере да би се овакви сведоци заштитили, првенствено од недозвољеног утицаја полицијских службеника окривљених за злостављање или њихових колега.

У случајевима злостављања често се дешава да оштећени промени исказ тако што након неког времена одустане од тврдње да је злостављан или тако што у први мах негира да је злостављања било, а касније тврди да је злостављан. Стога приликом оцене веродостојности тврдњи које је оштећени изнео треба пажљиво размотрити не само садржину исказа већ и околности под којим су супротстављени искази дати (нпр. када је и где исказ дат, да ли је оштећени био у страху од окривљених полицијских службеника, да ли је за такав страх имао разлога, да ли су окривљени били у прилици да утичу на исказ оштећеног, да ли се ради о лицу које пати од болести зависности итд.).

8. Права оштећеног

Оштећени у случајевима злостављања има права и обавезе у складу са Законом о кривичном поступку.

Уз позив за сведочење, оштећеном се доставља брошура која садржи основне информације о његовим правима и информације о Служби за информисање и подршку оштећенима и сведоцима у јавним тужилаштвима.

Осим пружања информација о правима и обавезама оштећеног у складу са Законом о кривичном поступку, Служба оштећеном може пружити и информације о:

- поступку за подношење кривичне пријаве;
- могућности и начину остваривања контакта са дежурним и/или поступајућим замеником јавног тужиоца;
- статусу предмета, фази у којој се поступак налази, као и о правима оштећеног у случају одбацивања кривичне пријаве и одустанка од кривичног гоњења;
- начину, времену, месту и разлозима испитивања;
- праву да изврши увид у списе предмета у складу са Законом о кривичном поступку;
- организацијама и удружењима која пружају правну помоћ;
- доступним услугама и врсти подршке од стране других државних органа, институција и организација цивилног друштва (основне информације о

медицинској, психолошкој и специјалистичкој помоћи и подршци, начину успостављања контакта са организацијама за пружање услуга привременог смештаја – у „сигурној кући“);

- условима под којима може добити законом предвиђену заштиту (основна заштита сведока, одређивање статуса посебно осетљивог сведока и заштићеног сведока);

- праву да у току поступка употребљава свој језик и писмо, као и праву на превођење;

- праву на накнаду трошкова учињених поводом поступка и праву на имовинскоправни захтев.

- праву да радње предузима преко пуномоћника из реда адвоката, осим ако изјаве даје у својству сведока.